

Vistes al mar
Una mostra de diversitat lingüística a
l'Hospitalet

Vistes al mar

**Una mostra de diversitat lingüística
a l'Hospitalet**

col·lecció/3
josefina gómez olivares

ceh
centre d'estudis
de l'hospitalet

© CPNL l'Hospitalet
© Centre d'Estudis de L'Hospitalet
C/ Major, 54, primer
celh@celh.org
www.celh.org

Col·lecció/3 josefina gómez olivares
Primera edició: desembre de 2011
ISBN: 978-84-937806-0-9
Dipòsit legal:
Correcció: CPNL l'Hospitalet
Producció: Ambar Comunicació, SL (ambar@periodistes.org)
Disseny de la portada: Creators ®
Fotografia de portada: Imatge del cartell de **Diversitat lingüística.
Les llengües de la ciutat.**

Aquesta edició s'ha fet en conveni amb:

Ajuntament de L'Hospitalet

I la col·laboració de:

Qualsevol forma de reproducció, distribució, comunicació pública o transformació d'aquesta obra ha de comptar amb l'autorització escrita dels titulars de la propietat intel·lectual, excepte en el que la llei preveu expressament al respecte. La infracció d'aquests drets pot ser constitutiva de delictes contra la propietat intel·lectual (art. 270 i seg. del Codi penal). Tots els drets reservats.

Sumari

Salutació	9
Presentació	11
I. PER QUÈ PRESERVAR LA DIVERSITAT LINGÜÍSTICA	13
II. VISTES AL MAR	
Fragment del poema en català	30
Fragment del poema en castellà	32
Fragment del poema en basc	34
Fragment del poema en gallec.....	36
Fragment del poema en anglès.....	38
Fragment del poema en àrab.....	40
Fragment del poema en azeri.....	42
Fragment del poema en búlgar.....	44
Fragment del poema en caló.....	46
Fragment del poema en duala.....	48
Fragment del poema en edo.....	50
Fragment del poema en eslovac	52
Fragment del poema en finès.....	54
Fragment del poema en francès	56
Fragment del poema en italià	58
Fragment del poema en japonès.....	60
Fragment del poema en polonès.....	62
Fragment del poema en quetxúa.....	64
Fragment del poema en romanès.....	66
Fragment del poema en rus	68
Fragment del poema en tagàlog.....	70
Fragment del poema en turc	72
Fragment del poema en ucraïnès.....	74
Fragment del poema en xinès.....	76
III. QUADRE DE LES FAMÍLIES LINGÜÍSTIQUES	79
IV. MAPA LINGÜÍSTIC DEL MÓN	83
V. IMATGES DE PESSICS DE CIÈNCIA	
I DE LA CLOENDA DE LA GIMCANA.....	87

Agraïments per la lectura del poema a Francesc Bacardit Masfret (català), Fatiha Berchak (àrab), Celine Couzon (francès), Fernando Fuertes Castelo (gallec), Mercedes Gómez Cortés (romani/caló), Dagmara Jackowska (polonès), Matlena Jännäri (finès), Sayaka Kamikariya (japonès), Olena Kovalchuk (ucraïnès), Pacífico Mendoza Galarza (quítxua), Alina Mirita (romanès), Evdokiya Mladenova (búlgar), Mercy Molina Bruan (tagàlog), Karen Mouyombon (duala), Min Yu Fan (taiwanès, xinès mandarí, hakkan), Rufat Nazarov (àzeri, rus, turc), Margaret O'keefe (anglès), Destinity Omorodian Osamuyi (edo), Sabina Romani (italià), Sonia Sánchez Liberal (eusquera), Gema Sepúlveda (castellà) i Katrina Urban (eslovac).

També volem agrair a Rose Osifo la traducció del poema a l'edo. I a Ferran Farré i Antoni Mercadal la lectura del poema en les varietats dialectals del català, pallarès i menorquí, en l'acte del Pessics de Ciència que es va dur a terme al Centre Cultural de Sant Josep.

**I. PER QUÈ PRESERVAR
LA DIVERSITAT LINGÜÍSTICA?**

Pere Comellas Casanova
Universitat de Barcelona

1. La diversitat és inherent al llenguatge

Si el llenguatge fos un invent, com la roda o la ceràmica, podríem dir que és la idea més bona que mai hagi tingut la humanitat. Però el llenguatge és molt més que un invent. Forma part de la nostra essència com a espècie, de la nostra herència genètica, encara que no sapiguem exactament com. Tots els humans, sense excepció, parlen (si són sords, signen, és a dir, usen llengües que es materialitzen a través del moviment en comptes del so, cosa que cognitivament és igual), tant se val si viuen en grans societats o en petits grups, si viatgen a peu o per Internet, si cullen la fruita dels arbres o la compren al súper. I les seves maneres de parlar són totes igualment diferents o diversament iguals, com es vulgui. I a més, canvien sense parar. El canvi i la diversitat que en resulta són característiques absolutament inevitables del llenguatge dels humans, tant si ens agrada com si no.

De fet, curiosament sembla que no ens agradi, si més no a algunes cultures. La nostra tradició incorpora el mite de Babel com a explicació de la diversitat de parles: Déu veu que tothom s'entén i decideix crear la confusió de llengües, cosa que tradicionalment s'interpreta com un càstig, com una desgràcia. Més endavant intentarem mostrar que no ho és, però d'entrada podem veure que la diversitat (o el canvi que la provoca) és una condició imprescindible, un preu que cal pagar, si voleu, perquè les llengües funcionin bé, perquè ens serveixin per totes les coses que les fem servir.

Imaginem-nos que tota la humanitat parla igual. Això seria possible si heretéssim en néixer una llengua ja feta, que naixéssim parlant. No ens caldria passar-nos mesos i mesos adquirint la

nostra primera llengua, ni després perdre energies tota la vida aprenent noves paraules i sovint altres llengües. Ens entendríem amb tothom del món. Però... com ho fariem per anomenar les coses noves, per exemple? Si féssim servir paraules no impreses en el nostre codi genètic, suposant que això ens fos possible, començaríem a introduir diversitat. Aquestes paraules no s'heretarien genèticament, és clar. Caldria aprendre-les (a caminar tots n'aprenem sols, és al nostre codi genètic, però a anar en bicicleta ens n'han d'ensenyar). Com ens posaríem d'acord per tot el món per tal que les paraules noves fossin les mateixes? Impossible. De fet, les necessitats d'anomenar coses noves segur que no serien pertot iguals. Una de dues: o bé aquesta llengua heretada genèticament seria també molt flexible (cosa que no sol passar: tenim la capacitat visual o la potencialitat de créixer que tenim, i la podem variar una mica amb factors ambientals, però no gaire, no essencialment sense alteracions genètiques) i generaria diversitat de seguida, o bé seria molt rígida i no podria adaptar-se als canvis ambientals. Ara bé, sembla clar que un dels avantatges més grossos dels humans sobre la resta d'éssers vius és la capacitat d'adaptació, la possibilitat d'anar molt més enllà de la genètica i incorporar comportaments no heretats, és a dir, aprendre i transmetre el coneixement (mitjançant el llenguatge, bàsicament).

Així doncs, el llenguatge humà se situa en un punt molt eficient, malgrat tot, entre l'herència i la flexibilitat. Ens convé poder adaptar la llengua a cada nova situació, ràpidament, però això suposa també fer-hi canvis constants. Gràcies a això totes les formes humanes de llenguatge (totes les llengües) són capaces de representar i d'expressar qualsevol experiència humana. Tota llengua està preparada per incorporar les modificacions necessàries que permetin parlar del que sigui, d'informàtica o de conreu de la vinya, de física quàntica o de budisme. D'això en resulta una gran diversitat, acumulada al llarg de segles i de milers de cultures, que atresora infinites experiències. La diversitat és conseqüència de la seva capacitat adaptativa, i si fos menys diversa seria més pobre. Però com dèiem, no cal considerar-la un mal necessari. Al contrari, la considerem un bé que s'ha de preservar i no pas treballar-hi en contra.

2. Les llengües són patrimoni cultural

Un dels arguments més habituals per defensar la necessitat de preservar totes les llengües és la idea que som davant d'un patrimoni cultural, igual que les obres d'art, el coneixement de l'entorn o les formes de diversió. Són coses que han elaborat les societats humanes i que considerem valuoses en si mateixes. Com deia el gran lingüista Noam Chomsky en una entrevista:

[Cada llengua] Representa una gran fita de la creativitat humana i cal preservar-la. Cada llengua constitueix un dipòsit d'una forma concreta de riquesa i varietat cultural. No fa falta argumentar per què cal protegir-les... Tothom es va disgustar quan el museu de Bagdad va ser destruït. Per què? Perquè és un dipòsit de la gran riquesa de la civilització humana. I cadascuna de les llengües d'Austràlia central és el mateix (Gradolí, 2003)

Ara bé, a diferència de coses com els quadres o les restes arqueològiques, que considerem oportú conservar i ensenyar i prou, les llengües serien més aviat com la cuina. Preservar una llengua, igual com preservar una cuina, no vol dir ficar-la al museu, perquè no és un objecte, sinó una activitat. Només té realment sentit mentre s'usa, cosa que vol dir mentre va canviant. Un receptari, com un diccionari, pot ser molt útil, però no s'ha de confondre amb la cuina, que és alhora tradició i innovació, reproducció i creativitat. Per tant, no n'hi ha prou d'enviar lingüistes a documentar llengües. Si de debò volem preservar aquest patrimoni encara amplíssim i riquíssim, hem de fer possible viure en qualsevol llengua, hem de trobar la manera de frenar la substitució lingüística.

3. Les llengües són font de coneixement

Gairebé tothom està d'acord que conservar el patrimoni en general és positiu, però que a vegades entra en contradicció amb altres necessitats i aleshores cal prioritzar. Un jaciment arqueològic, per interessant que sigui, a vegades s'ha de destruir per poder usar el

territori. El cas és que les llengües no només són patrimoni. També incorporen altres valors. Són, de fet, recursos. Per exemple per al coneixement.

No cal dir que per a la lingüística, la preservació de llengües és fonamental. Com més llengües es puguin estudiar, més sabrem del llenguatge, del qual encara ens falta molt per saber. Com diu Gibbs (2002):

Mols experts en la matèria lamenten la pèrdua de llengües rares. Per començar, hi ha un cert egoisme científic: algunes de les qüestions més essencials de la lingüística tenen relació amb els límits de la parla humana i són molt lluny d'haver estat explorades del tot.

Com que cada llengua és una manera diferent de fer realitat la capacitat lingüística, la comprensió global és com un trencacloques: com més peces ens faltin, més difícil serà reconstruir el dibuix complet: la nostra ment i la manera com funciona. Deixar perdre llengües és malbaratar un dels més valuosos camins d'accés a la ment.

Però les llengües són també importants documents històrics. En primer lloc pel que expliquen, és clar. Posem per cas l'íber. En tenim testimonis escrits, però ara com ara no s'han pogut desxifrar. Si l'íber no hagués desaparegut, amb un parell de mil·lennis hauria canviat molt, però és molt probable que tot i això poguéssim desxifrar-ne els escrits antics amb molta més facilitat, igual com el copte va ajudar Champollion a desxifrar l'egipci. Així podríem saber què escrivien els antics ibers. I en segon lloc, per com són. En la llengua hi ha inscrits indicis de com vivim, amb qui ens relacionem, de què ens ocupem... Un exemple, l'estudi dels préstecs. Tothom sap que sovint manllevem paraules d'altres llengües (avui ho fem sobretot de l'anglès, però en el català hi ha una llarguíssima llista de mots manllevats d'un munt de llengües), cosa que pot ser una pista extraordinària per entendre coses del passat. Ja ho diu Lyle Campbell (1998), un especialista en lingüística històrica:

L'èxit de la interacció amb beneficis mutus entre l'arqueologia i la lingüística potser no sigui gaire sorprenent en cultures amb antics sistemes d'escriptura que ens subministren documentació escrita de la història antiga. Tanmateix, la prehistòria lingüística pot contribuir significativament en els casos de manca d'escriptura, i de fet ha contribuït molt a la interpretació de la prehistòria de bona part de les regions del món.

Aquest mateix autor explica que gràcies al que ens queda del rom, la llengua dels gitanos, es pot resseguir força el periple d'aquest poble des de la península indostànica fins a Europa. Les paraules que el rom va manllevant són com molletes de pa que ens indiquen quin camí ha seguit i amb qui s'ha anat trobant. Com també quins aspectes d'aquests pobles els van interessar més. Si el rom hagués desaparegut del tot (com ho ha fet en moltes comunitats gitanes), no tindríem aquesta informació.

Encara més, molt sovint els coneixements que les cultures desenvolupen del medi on viuen estan encapsulats en la seva llengua. Com que les substitucions lingüístiques sempre són més o menys traumàtiques i comporten un daltabaix cultural, els especialistes han observat que gairebé mai no es tradueixen tots aquests coneixements a la llengua substituïdora: es perden juntament amb la parla. Aquesta qüestió afecta molt especialment un àmbit fonamental per a la humanitat: els medicaments. Encara avui, bona part de les nostres medecines provenen de les plantes. Però hi ha un munt de plantes endògenes, és a dir, que només creixen en una zona de la terra, i que per això mateix només coneixen la gent que viu en aquestes zones. Moltes vegades són pobles sense escriptura i amb una tecnologia poc sofisticada. L'orgullosa mentalitat hegemònica tendeix a menystenir-los, a considerar-los endarrerits, i creuen que han d'abandonar les seves formes de vida tradicionals per altres de més properes a la urbana industrialitzada. Però després resulta que tenen uns coneixements botànics únics, i que en aquest trànsit cap a la urbanització els perden. Per això:

Així com els científics s'han interessat darrerament per la preservació de la biodiversitat, les multinacionals farma-

cèutiques i les empreses de biotecnologia es deleixen per explotar-la. [...] Com que la informació és la clau del benefici, el coneixement tradicional que només fa uns quants anys era vist com un guirigall primitiu, de sobte ara és valuós i perseguit per les multinacionals farmacèutiques i les empreses de biotecnologia (Wollock, 2001).

Més enllà dels coneixements botànics i farmacèutics, però, alguns d'aquests pobles tenen també una llarguíssima experiència de gestió del medi. En la llengua i la cultura incorporen nombroses informacions pràctiques justament encaminades a explotar-lo sense destruir-lo. En canvi, quan arriben persones de medis molt diferents i, en comptes d'escoltar i observar els pobles locals, es dediquen a espoliar-los i a introduir sistemes de vida nascuts en altres entorns, poden passar moltes desgràcies. Els grans trasbalsos ecològics de llocs com Austràlia, per exemple, en són bons exemples. Fins i tot hi ha lingüistes que estableixen un lligam molt estret entre llengües i medi ambient, i constaten la necessitat d'unes quantes generacions per adaptar una llengua que ve d'un altre lloc a un entorn nou. Per això, substituir llengües que ja hi estan adaptades seria un mal negoci ecològic. El lingüista australià Peter Mühlhäusler (2001) parla sovint d'aquesta qüestió:

Un recent estudi de Nettle [...] suggereix una relació directa entre la magnitud de la llengua i la pluja: les llengües de gran difusió geogràfica es troben normalment en zones seques, mentre que les llengües minoritàries es troben sobretot en zones de grans precipitacions. Segons aquesta idea, la imparable expansió de l'anglès (una llengua de grans precipitacions) per tot el món suggereix certs problemes per al discurs sobre la gestió dels recursos en les zones seques.

En aquest sentit, és famós el cas de l'extermini de certa fauna pel simple fet de projectar-hi categories provinents d'un altre entorn i contingudes en la llengua. Diuen que la persecució del llop marsupial —un animal australià que els anglòfons van batejar així per una certa semblança amb el llop— justament respon a aquesta idea: com que semblava un llop i en deien llop, se li suposaven els

mateixos comportaments nocius per als ramats que a l'altre llop, i en conseqüència se l'exterminava sense aturar-se a comprovar els fets. Hauria estat útil preguntar-ho als aborígens. El problema és que a aquests no només no els escoltaven, sinó que també els perseguien.

4. Els avantatges de la incomprensió mútua

És clar que l'avantatge més important que invoquen els defensors del monolingüisme universal és la dificultat que la diversitat lingüística suposa per a la comprensió mútua. La idea és que sempre és bo poder-se entendre amb algú, i que sempre és dolent no poder-ho fer. Segurament les coses són una mica més complicades.

D'entrada, les persones sempre han trobat sistemes de comunicar-se més enllà de les dificultats evidents de parlar de maneres diverses. En contra del que molta gent es pensa, la norma humana és més aviat el multilingüisme que no pas el monolingüisme. Els antropòlegs descriuen alguns pobles que fins i tot arriben a tenir normes d'exogàmia lingüística, és a dir, que t'has de casar amb algú que parla una altra llengua. D'aquesta manera els descendents són alhora bons ambaixadors per relacionar-se amb els veïns.

Sempre hi ha hagut persones capaces de traduir, de fer de pont. D'altra banda, quan els veïns tenen interès a comunicar, ràpidament desenvolupen estratègies: parles precàries i bàsiques però suficients per a l'intercanvi d'informació, adopció de llengües franques compatibles amb el manteniment intern de cada comunitat de la pròpia llengua, etc. Avui, a més, que la tecnologia ens permet avançar en la traducció automàtica i altres recursos, el problema estricte d'incomunicació total per culpa de la diversitat de llengües no sembla gens insoluble.

En canvi, no entendre's pot ser també útil i important. És, per exemple, una manera d'identificar-se com a comunitat, com a grup, una cosa que pel que sembla els humans necessitem fer:

22) VISTES AL MAR

No seria bo que tots parléssim igual; ens agrada saber d'on ve una persona. Dit d'una altra manera, la diversitat lingüística es perpetua com una insígnia identificativa. La llengua es fa servir per mantenir els agrupaments socials en una escala petita i significativa. (Laycock, citat per Mühlhäusler 1996: 14)

Naturalment, hi ha altres maneres d'identificar-se com a grup que no són lingüístiques: trets físics, creences, costums... Tanmateix, la llengua té grans avantatges sobre la majoria d'aquestes altres maneres de cara a una convivència que minimitzi els conflictes. D'una banda, la llengua és un tret alhora molt visible i fàcil d'ocultar. No és el cas, per exemple, de trets físics que algunes societats agafen com a referència per identificar qui és i qui no és del grup. El color de la pell o la forma de les orelles és molt visible, però no és fàcil de dissimular. A més, les llengües són adquiribles, mentre que els trets físics no (com a mínim, es necessiten algunes generacions): tothom pot aprendre una llengua nova, especialment si s'hi posa de ben jove. És a dir, si la llengua és el criteri, un pot canviar de grup més d'una vegada a la vida. I encara: les llengües són acumulables. Pel fet de començar-ne a parlar una de nova, no cal renunciar a les que ja sabíem. La lingüista M. Carme Junyent (1998) ho explica amb la màxima claredat:

El valor de la llengua com a signe d'identitat té l'avantatge de ser un tret tangible, la presència del qual garanteix un element diferenciador que no és excloent, en la mesura que [...] és transmissible i acumulable. La història proporciona nombrosos exemples de comunitats que, en perdre la llengua, han establert una dinàmica de nosaltres vs. els altres amb la confrontació com a eix fonamental, perquè la preservació de la identitat sense un símbol tangible porta sovint a la recerca d'un espai propi, la delimitació del qual és difícil d'establir quan s'han perdut els signes d'identitat tradicionals.

Això és un gran avantatge sobre altres criteris de grup, com podria ser el religiós: normalment o s'és d'una religió o s'és de l'altra, però no de dues alhora o ara d'una i al cap de dos minuts

canviem. I l'últim gran avantatge: la diversitat lingüística no està lligada a un rígid sistema de vida. Tota llengua té potencialment la possibilitat d'expressar tota l'experiència humana. Un pot ser creient o ateu, nacionalista o antipatriota, conservador o revolucionari, individualista o gregari, esquerp o agafallós, poruc o agosarat en qualsevol llengua.

Aquesta última afirmació, però, potser és una mica massa categòrica. De fet, hi ha hipòtesis que la contradirien obertament, en el sentit que considerarien que el fet d'adquirir el llenguatge sota la forma d'una determinada llengua sí que condicionaria la nostra manera de veure el món. Cada llengua seria com una mena d'ulleres, que ens faria entendre les coses en un sentit o en un altre. El plantejament extrem d'aquesta idea, que arribaria a postular, per exemple, que allò que la nostra llengua no anomena ens és imperceptible, està força desprestigiat. Ara bé, sí que continua la polèmica per determinar fins a quin punt una llengua ens influeix, com ens afecta el fet de posar etiquetes al món en una o en una altra varietat. Perquè el que és clar és que les llengües no són llistes de paraules del tot intercanviables: on jo dic ca ells diuen perro i s'ha acabat (les persones que es dediquen a traduir saben molt bé que no és tan fàcil). Si fos així, tot això que hem dit de la gestió del medi no tindria gaire sentit. I de fet hem insinuat que darrere d'una llengua sí que hi pot haver, fins a cert punt, una mentalitat, una visió del món, com es diu normalment. Perquè la llengua també emmagatzema l'experiència col·lectiva:

Negar que la nostra llengua conforma la manera en què pensem no és negar la connexió entre llengua i cultura. Cultura i llengua estan indissolublement connectades de moltes maneres. La llengua és el primer mitjà de transferència d'informació dins d'una comunitat, i és precisament la transferència d'informació el que conforma el nucli de qualsevol cultura humana. Les llengües, per tant, reflecteixen les cultures i els seus parlants, i es desenvolupen per camins que els permeten incloure l'expressió d'important informació cultural (Bobaljik i Pensalfini, 1996).

Per això els defensors de la preservació de totes les llengües

també afirmen sovint que la pèrdua de qualsevol varietat és la pèrdua d'una visió del món. Personalment estic convençut que aquesta visió del món és una cosa molt més oberta i molt més difusa que no pas la pertinença a una religió, a una ideologia o a uns trets físics. I molt més apta per a una societat oberta i una ètica que respecti alhora la personalitat individual i la vida col·lectiva. Val la pena haver-se d'esforçar per entendre's amb els parlants d'altres llengües, si els beneficis de no entendre's espontàniament consisteixen a fer possible la convivència entre identitats. Això sense comptar que parlar la mateixa llengua no els ha servit de gaire a bosnis o a ruandesos.

5. El mal de llengua

En l'últim punt hem començat a tocar la qüestió de l'ètica. Defensem que la diversitat de llengües és un tret ètnic —si se'n pot dir així— més ètic que la majoria dels altres. A més, cal dir que fins ara els sistemes que s'han fet servir per anivellar la diversitat, per aconseguir que hi hagi grans llengües i que moltes parles desapareguin, són èticament nefastos.

Les llengües canvien, ja ho hem vist, i per tant d'alguna manera cap llengua no es manté indefinidament. Però és important fer una distinció en aquest sentit: no és el mateix el procés, per exemple, del llatí, que amb el temps es diversifica i dona lloc a parles diferenciades, però en cap moment els parlants el substitueixen per una altra sobtadament, que el procés de substitució que fa que un avi ja no entengui el seu nét. Hi ha persones que troben que es fan masses escarafalls de la desaparició de llengües, perquè al capdavant res dura per sempre. Cert, tot s'acaba, però no és pas igual anar fent canvis a casa de manera que amb els anys ja gairebé no s'assembla a com era al començament, que patir una explosió de gas.

Moltes de les situacions que provoquen la desaparició de llengües s'assemblen a una explosió de gas. En el cas extrem, la desaparició és fruit d'un extermini. Així ha estat amb moltes comunitats indígenes americanes, asiàtiques o australianes, que en la millor

de les hipòtesis han patit la destrucció total dels seus mitjans de vida, i en el pitjor se'ls ha assassinat massivament.

Per sort, no sempre la cosa és tan greu. Les colonitzacions sovint han combinat l'extermini amb l'aculturació forçosa, un altre sistema molt efectiu de reduir diversitat. Un dels procediments més cruels d'aquesta línia són les famoses deportacions, molt practicades per Stalin. Un altre, el segrest de nens d'una comunitat per tal que creixin en una altra llengua i en una altra cultura:

Jean-Marie Huart assenyala per exemple que a la Guyana Francesa no solament només s'ensenya el francès als nens, sinó que a més se'ls separa per força de les seves famílies i els missioners els imposen un sistema d'internat anomenat «llar d'infants» (Calvet, 1974).

Són molt coneguts els casos d'Austràlia, on fins fa poc es practicava aquest sistema. Fins i tot se n'ha fet una pel·lícula, *Rabbit-proof fence* (2002), traduïda com a *Generació robada*.

Menys físicament violent, però molt dolorós també, és el sistema de ridiculitzar, menystenir, insultar i fins i tot maltractar qualsevol ús d'una determinada llengua en favor d'una altra. El famós symbol —un càstig escolar consistent a fer portar un penjoll a qui parlés en una llengua que no fos el francès, amb el deure de passar-lo a un altre que també parlés en la llengua en qüestió, fins que al final del dia qui l'acaba duent patia alguna sanció— n'és una bona mostra. D'aquesta manera, a més, es fomentava la delació i es destruïa la solidaritat comunitària. Les pràctiques són moltes, però l'objectiu sempre és fer que els parlants creguin que la seva llengua no serveix per a res, mentre que l'altra, la bona, és un vehicle de promoció i de millora.

Malauradament, els càstigs i els insults funcionen i aconsegueixen sovint crear sentiments d'inferioritat i de vergonya. Però en canvi rarament funciona la promoció. Canviar de llengua, renunciar a la dels avis, gairebé mai no serveix per a res de bo, i en canvi provoca dolor, fa mal (Enric Larreula va escriure un llibre sobre aquest mal en parlants de català, justament amb el títol de *Dolor de llen-*

gua). Se sap que hi ha comunitats aculturades altament deprimides, que senten que han perdut alguna cosa de propi a canvi de marginació i poca cosa més, i que ara ja és massa tard per recuperar-la. Només que es conservi la llengua, es conserva la consciència d'un vincle fort, evident, tangible, amb el propi passat i amb la pròpia consideració de comunitat diferenciada.

Gairebé tots els processos de substitució, doncs, són dolorosos i no són ètics, ni democràtics, ni compassius, ni creuen en la igualtat essencial de les persones. Només per això, valdria la pena arraconar-los tots i fer un esforç perquè la substitució lingüística s'aturés. I això no és una vindicació de l'isolament, sinó al contrari. Si renunciar a la pròpia llengua per adoptar-ne una altra sol ser un mal negoci, conservar la pròpia i aprendre'n de noves és sempre una bona opció.

Referències bibliogràfiques

BOBALJIK, Jonathan D.; PENSALFINI, Rob (1996). «Introduction». A: BOBALJIK, Jonathan D.; PENSALFINI, Rob; Storto, Luciana (ed.). (1996) *Papers on Language Endangerment and the Maintenance of Linguistic Diversity*. Cambridge: MIT (MIT Working Papers in Linguistics, 28), p. 1-24.

CALVET, Louis-Jean (1974). *Linguistique et colonialisme: petit traité de glottophagie*. París: Payot.

CAMPBELL, Lyle (1998). *Historical linguistics: an introduction*. Edinburgh : Edinburgh University Press.

COMELLAS CASANOVA, Pere (2006). *Contra l'imperialisme lingüístic: a favor de la linguodiversitat*. Barcelona: La Campana.

GIBBS, W. Wayt (2002). «La conservación de las lenguas moribundas». *Investigación y ciencia*, núm. 313 (octubre), p. 56-63.

JUNYENT, M. Carme (1998). *Contra la planificació: una proposta ecolingüística*. Barcelona: Empúries.

MÜHLHÄUSLER, Peter (1996). *Linguistic ecology: language change and linguistic imperialism in the Pacific region*. London: Routledge.

MÜHLHÄUSLER, Peter (2001). «El concepto de lengua en Papua-Nueva Guinea». Inèdit

PASTOR GRADOLÍ, Carme (2003). «Noam Chomsky: el pensador sense fronteres». *Mètode*, núm. 39, p. 85-90.

WOLLOCK, Jeffrey (2001). «Linguistic diversity and biodiversity: some implications for the languages sciences». A: Luisa Maffi (ed.) (2001a). *On Biocultural Diversity: linking language, knowledge and the environment*. Washington (etc.): Smithsonian Institution Press, p. 248-262.